
EGYPT, UGARIT A BITVA U KADEŠE

Jana Mynářová

„Počátek triumfu Krále Horního a Dolního Egypta, Usermaatrea Setepenrea, syna Reova, [milovaného bohy], Ramesse (II.) Meriamona, nechť žije věčně, kterého dosáhl proti Chetitské zemi, Naharině a proti zemi Arzawě, proti Pidasse, proti [zemi] Dardanaja, proti zemi Massa, proti zemi Karkiša a Lukka, proti Karchemiši, Kode (a) Kadeši, proti zemi Ugaritu (a) Mušnatu.“

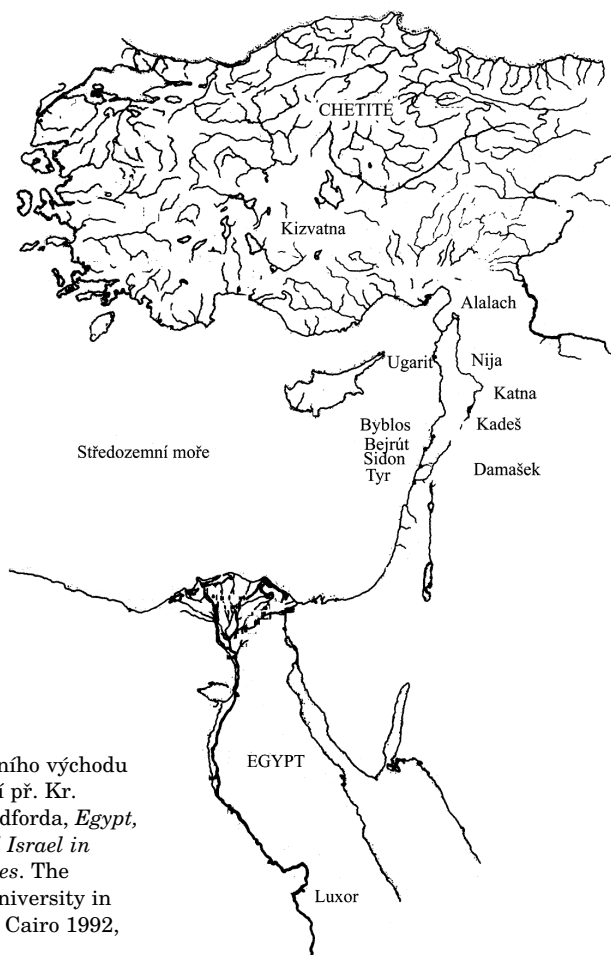
Těmito slovy se započíná egyptské líčení válečného tažení Ramesse II., které se uskutečnilo v 5. roce jeho vlády. Po boku Chetitů, protivníka Egyptanů, se jako spojenci postavili mimo jiné i obyvatelé starověkého městského státu Ugarit (v dnešní Sýrii, Rás eš-Šamrá, „Fenyklový mys“, obr. 1). Co však vedlo vládce Ugaritu, který byl tradičním obchodním partnerem Egypta, aby bojoval na straně nepřítele? Na tuto otázku se pokusíme nyní odpovědět.

Ještě z doby vojenských tažení krále Thutmose III. (cca 1479 – 1424 př. Kr.) do Syropalestiny nemáme z egyptských písemných pramenů žádné důkazy o existujících vztazích mezi přístavním městem Ugaritem a Egyptany. Nejseverněji položenými výspami Egypta v Sýrii byly pevnosti Ullasa a Sumur na březích řeky Eleutheros. Pravděpodobně první písemné zmínky se objevují až za vlády Amenhotepa II. (cca 1424 – 1398 př. Kr.) v souvislosti s jeho tažením v 7. roce vlády.¹ Skutečnost, že však ještě v polovině 14. století př. Kr. byl Ugarit významným obchodním a politickým partnerem země na Nilu, máme bohatě doloženo v textech pocházejících z tzv. Amarnského archívu.

Tento archív, objevený v roce 1887 místními rolníky v rozvalinách nedaleko vesnice Tell el-Amarny (starověkého Achetatonu) ve středním Egyptě, představuje bezesporu jeden z klíčových pramenů pro naše chápání vývoje v oblasti Syropalestiny v období pozdní doby bronzové (přibližně 1550 – 1200 př. Kr.). V současnosti známe 382 tabulek a fragmentů nacházejících se v muzeích v Berlíně, Londýně, Paříži, Káhiře i soukromých sbírkách po celém světě. Nejpočetněji je zastoupena královská korespondence a s ní spojené seznamy darů.²

Texty označované podle klasické edice J. A. Knudtzona³ jako EA 45 – EA 49 představují ugaritsko-egyptskou korespondenci. Z historického hlediska patří mezi nejdůležitější projednávané záležitosti prosby uga-

ritského krále Ammištamrua I. (? – 1350 př. Kr.) o ochranu ze strany Egyptanů. Egyptský král je žádán o vojenskou podporu, která by ubránila Ugarit před útokem nepřátelské armády, vedené patrně chetitským vládcem Tudchalijou III. Ani v jednom z dopisů však ugaritští panovníci neopomněli dostatečně zřetelně projeviti svou oddanost a loajalitu egyptskému králi, srov. „*Králi, Slunci, mému pánu. Takto praví Niqmaddu, tvůj služebník. Padám k nohám krále, Slunce, mého pána. Nechť se dobře daří králi, Slunci, mému pánu, jeho domácnosti, jeho hlavní manželce, jeho (dalším) ženám, jeho [dětem, ... jeho] lučištníkům, všemu [co náleží králi], Slunci, mému pánu ...*“ (EA 49). Dále Niqmaddu žádá egyptské krále, pravděpodobně Amenhotepa IV. – Achnatona, aby mu poslal dva služebníky, palácové sluhy z Kuše a také lékaře, neboť v Ugaritu žádný není. Pro ověření pravdivosti Niqmaddových slov se může egyptský král dotázat svého posla Haramassy.

Obr. 1
Oblast Předního východu
ve 14. století př. Kr.
(podle D. Redforda, *Egypt,
Canaan and Israel in
Ancient Times*. The
American University in
Cairo Press, Cairo 1992,
fig. 5).

Pro ilustraci vztahů mezi Ugaritem a Egyptem v Amarnském období však nejsme odkázáni pouze na přímou egyptsko-ugaritskou korespondenci. Také v dopise babylónského krále Kadašman-Enlila pro Amenhotepa III. (EA 1) se objevuje zmínka o kontaktech panovnických dvorů Egypta a Ugaritu. Ve sporu o identitu babylónské princezny a její přítomnost v Egyptě jako manželky egyptského vládce uvádí rozhořčený Kadašman-Enlil: „A když jsi mi napsal toto – řekl jsi mým poslům, zatímco tvé manželky byly shromážděny (a) stály před tebou: ‚Hleďte, zde je vaše paní, která stojí před vámi‘. Ale moji poslové nepoznali, (zda-li) je to moje sestra, která byla u tebe, o které ty sám jsi napsal: ‚Moji poslové ji nepoznali‘ a (stále) říkáš: ‚Kdo (už) ji skutečně pozná?‘ Proč jsi mi neposlal hodnostáře, který by ti řekl pravdu (o tom, jak) dobře se daří tvé sestře, která je zde? A poté, můžeš věřit tomu, kdo vstoupí, aby spatřil její obydlí a její vztah ke králi? A když jsi mi napsal: ‚Možná je to dcera nějakého chudého muže nebo nějakého Kaška, či dcera nějakého Hanigalbatce nebo možná někoho z Ugaritu, kterou viděli moji poslové. Kdo jim (však) může věřit, že je u tebe? Ona neotevřela ústa ...“⁴⁴. Na základě těchto slov tedy nemůžeme vyloučit, že stejně jako babylónské či mittanské, tak i ugaritské princezny, byly posílány jako nevěsty na egyptský dvůr.

V této době, tedy kolem roku 1340 př. Kr., se však v zemi Chetitů dostal k moci Šuppiluliuma a v tradičních, obchodních i politických kontaktech Egypta a Ugaritu se objevily první zásadní trhliny. Tuto skutečnost můžeme pochopit už při prvním pohledu na mapu této oblasti. Egyptské síly se nacházely poměrně daleko na jihu a v případě ohrožení nemohly okamžitě zasáhnout do bojů. Bezprostřední nebezpečí pro Ugarit však zatím nepředstavovali Chetitě, ale jižní soused Ugaritu – Amurru. Není doposud zcela jasné, proč Ugarit porušil partnerství s Egyptem a postavil se mu, společně s Amurru, na odpor. Toto podivné spojení bylo stvrzeno podpisem mírové smlouvy mezi Niqmaddem z Ugaritu a Azirem z Amurru.

Někdy v této době poslal vládce Tyru, Abi-Milku egyptskému králi Amenhotepovi IV. – Achnatonovi dopis, ve kterém detailně vylíčil zničující požár ve slavném paláci v Ugaritu: „Král, můj pán mi napsal: ‚Napiš mi o tom, co jsi zaslechl v Kanaánu‘ (Tedy): král Danuny zemřel, po jeho smrti se stal králem jeho bratr a jeho země je v míru. Oheň zničil palác v Ugaritu, zničil tak jeho polovinu a tak (celá jeho) polovina zmizela. V okolí nejsou žádné chetitské jednotky. Etakkama, kníže Kadeše a Aziru jsou ve válce ...“⁴⁵. Byť je možno tuto událost datovat do doby Šuppiluliumovy tzv. „První syrské války“, není vůbec jednoznačné, že by za zničením ugaritského paláce museli stát právě Chetitě. V této době bylo totiž ugaritské území ohrožováno silnou protichetitskou koalicí Nuchaše, Niji a Mukiše. Právě v souvislosti s touto vojenskou akcí se patrně Ugarit poprvé obrátil s žádostí o pomoc k chetitskému králi, protože síla Egypta byla na konci Achnatonovy vlády v severní Sýrii

spíše jen iluzorní a bezprecedentní vojenskou podporu nebylo možno očekávat. Logickým vyústěním tohoto procesu bylo tak uzavření mírové smlouvy mezi Šuppiliumou a Niqmaddem.

Za jakýsi „bod zlomu“ a symbolický okamžik porušení rovnováhy v egyptsko-chetitských vztazích však můžeme považovat moment, kdy byl na své cestě do Egypta zabit chetitský princ, který se měl stát manželem královny-vdovy Anchesenpaamon a stanout tak jako cizinec na egyptském trůnu.

Nedlouho na to se v Sýrii zformovala, pod vedením států Kadeše a Nuchchaše, další protichetitská koalice. Chetitové však již disponovali podporou ze strany svých nově získaných spojenců, tedy Ugaritu a Amurru. Ugaritská podpora však byla zřejmě více než rozpačitá, což se následně odrazilo i v přístupu Chetitů k vnitřní politice ugaritského státu. Za vznikem celé řady protichetitských nálad a povstání však můžeme vytušit zásah jiné mocnosti, která měla již tradičně v tomto regionu své vlastní zájmy. Touto mocností byl samozřejmě Egypt.

S nástupem Haremheba na egyptský trůn v roce 1318 př. Kr. byla obnovena zahraniční politika zaměřená na opětovné získání kontroly nad územími v Syropalestině, která vždy náležela do tradiční sféry egyptského vlivu. Svého vrcholu tato politika dosáhla na počátku 19. dynastie, a to zejména v období vlády Setiho I. a jeho syna Ramesse II. Již dříve zmíněná reakce Chetitů na nedostatečnou podporu Ugaritu v bojích s protichetitskou koalicí, která byla pravděpodobně v kontextu s ne zcela otevřenou, avšak dobře vytušitelnou podporou egyptských zájmů, vyústila ve změnu na ugaritském trůnu. Ugaritský panovník Ar-Chalba se na přímý nátlak chetitského krále musel vzdát trůnu, na který pak nastoupil jeho bratr Niqmepa. Ten byl následně svému chetitskému ochránci patřičně vděčný a bezprostředně na to s ním uzavřel další mírovou smlouvu, kterou si tak Muršili II. připoutal Ugarit ještě pevněji ke svému impériu.

Mimo jádro dění však nezůstal ani jižní soused Ugaritu, Amurru, který v této době prohluboval své politické a obchodní vztahy s Ugaritem především prostřednictvím intenzivní sňatkové politiky. Na ugaritském dvoře se tak objevila i amorejská princezna Achat-Milku, která se stala matkou nástupníka na ugaritském trůnu Ammištamra II.

Prvním egyptským panovníkem, který se se svojí armádou dostal bezpochybně až do oblasti severní Sýrie, byl Seti I. (cca 1290–1279 př. Kr.). Seti I. nejprve potlačil sérii povstání v Palestině a pokračoval podél pobřeží dále na sever až do Amurru a regionu Kadeše, kterého se zmocnil kolem roku 1290 př. Kr. Podle záznamů na stéle vztyčené v Bét Šeanu si v prvním roce své vlády Seti probojoval cestu podél devíti opevněných studní až na území dnešního státu Libanon a bojoval s Beduíny Šasu. Ve druhém roce však dospěl až do Kadeše. Následovaly problémy se západními sousedy Egypta – Libyjci a Seti musel zaměřit svou pozornost na potlačení jejich nájezdů. Čtvrté tažení ale znovu míři-

lo do oblasti Asie a to přímo proti Chetitům. Během vlády podnikl čtyři tažení, jejichž detailní líčení můžeme číst na východní a severní stěně velké hypostylové síně v chrámu v Karnaku, kde jsou zaznamenána v chronologickém pořadí. Po posledním tažení Seti I. opětovně získal pro Egypt respekt, který byl již dávno ztracen a uzavřel přechodný smír s chetitským králem Muvatalem. Za hraniční město byla zvolena Kadeš.

Během této doby si Seti I. podřídil i chetitského spojence, amorejského vládce Bentešinu, který nemohl odporovat přímému egyptskému nátlaku. Jeho spojenec Ugarit, na jehož území se egyptské jednotky nikdy nedostaly, zůstal loajální chetitskému králi. Tuto loajalitu si zachoval i později, v nejvýznamnějším válečném střetu mezi Egypťany a Chetity v 5. roce vlády Ramesse II.

Egyptsko-chetitská hranice v regionu Kadeše ale zůstala místem neutuchajících konfliktů i v době Setiho nástupce, jeho syna Ramesse II. Podle značně poškozeného textu na stéle nalezené v Nahr el-Kelb již ve 4. roce vlády operovaly egyptské jednotky v oblasti mezi městy Byblem a Bejrútem. V pátém roce, tedy roku 1275 př. Kr., však došlo k historicky nejvýznamnějšímu střetu, za který můžeme bezpochyby považovat bitvu u Kadeše na řece Orontes, kde se spolu utkaly egyptské a chetitské armády. Po boku Chetitů však, přesně podle mírové smlouvy, stanul i jejich ugaritský spojenec. V této bitvě byla egyptská armáda téměř zničena a podle egyptské tradice to byl právě král Ramesse II., který svým hrdinným zásahem odvrátil katastrofu (obr. 2). Skutečným vítězem se však stali Chetitové, kteří si i po tomto střetu udrželi nadvládu nad oblastí celé severní Sýrie. Ramesse II. v čele svých vojsk nic nezměnil na situaci v regionu Kadeše a vrátil se zpět do Egypta. V této oblasti naopak došlo k ještě větší destabilizaci egyptských držav.

O této skutečnosti svědčí i fakt, že chetitský panovník Muvatalli okamžitě dosadil na amorejský trůn nového a loajálního vládce Šapila, čímž vytvořil svého druhu nárazníkové pásmo proti opětovné potencionální hrozbě ze strany Egypta. Ramesse však neměl na novou vojenskou akci dostatek sil, neboť ve stejné době musel hájit svou zemi proti stále intenzivnějšímu náporu Libyjců. Bentešina, původní amorejský vládce, byl za svou neposlušnost potrestán odvedením k chetitskému dvoru, kde se podrobil převýchově. Podobný osud byl určen také dalšímu „nezdárnému“ panovníkovi, vládci Kadeše Niqmaddovi. Bentešina však nezůstal na královském dvoře příliš dlouho a tuto lekci si dobře zapamatoval, protože až do svých posledních dnů zůstal neochvějně loajálním partnerem Chetitů.

Už v sedmém roce byl Ramesse nucen opět zaměřit do Sýrie, kde bylo jeho cílem potlačení malých knížectví, která zde vznikla za intenzivní podpory ze strany Chetitů. Výsledkem bylo znovuobnovení tradiční egyptské provincie Upi. Během následujících několika let si pak Egypťané pomalu upevňovali své postavení v oblasti a pronikali až

k Tunipu. Příčinu vlašné reakce ze strany Chetitů můžeme vidět na jedné straně v nátlaku, kterým na ně v této době působili Asyřané pod vedením Salmanassara I., na straně druhé ve vnitřní dynastické krizi na chetitském královském dvoře. Egypt si podmanil i severní části Amurru a hraniční oblast kolem Kadeše. Z těchto důvodů tedy v této době nedocházelo k žádným přímým střetům mezi těmito tradičními rivaly.

Egypt se znovu dostal do centra zájmu Chetitů až v 18. roce vlády Ramesse II., kdy se do Egypta uchýlil nelegitimní uzurpátor chetitského trůnu Urchi-Tešup (Muršili III.). Jeho strýc a řádný chetitský král Chattušili požádal Ramesse o jeho vydání. V této souvislosti lze sledovat významný nárůst v korespondenci mezi oběma královskými dvory. Kromě vydání Urchi-Tešupa bylo její hlavní náplní projednávání podmínek budoucí mírové smlouvy. Tato živá výměna dopisů charakterizovala období šestnácti let, které uplynuly od bitvy u Kadeše do uzavření tzv. „Stříbrné mírové smlouvy“ ve 21. roce vlády. V roce 1258 př. Kr. tak konečně došlo k dlouho očekávanému sepsání této mírové smlouvy. Tato událost pak umožnila Ugaritu opětovně navázat zejména ekonomické kontakty se zemí na Nilu, které ale ani přes odlišnou politickou orientaci nebyly nikdy zcela přerušeny. Takový nebývalý rozvoj se pak odrážel i v masivním nárůstu zboží egyptské provenience.⁶

Zřejmě v téže době se obnovila korespondence mezi ugaritskými a egyptskými vládci. Za příklad můžeme považovat značně fragmentární text RS 20.182 A (+) B. Tento dopis byl nalezen v tzv. „*Domě Rap'anu*“ v Ugaritu v průběhu 20. výkopové sezóny. Podle archeologického kontextu, zejména pak podle keramiky, byla tato tabulka datována do druhé poloviny 13., resp. první čtvrtiny 12. století př. Kr. Na základě další analýzy však bylo možno tento dopis datovat do období mezi 21. a 36. rokem vlády Ramesse II. Ugaritským panovníkem, který se obrátil na svého egyptského partnera, tak byl se vši pravděpodobností Ammištamru II.⁷ Ugaritský vládce v něm hledal pomoc při řešení finančního sporu mezi Ugaritany a Kanaánci. Z textu vyplývá, že se jednalo o poměrně vysokou sumu 1 talentu a 500 šekelů.

Také samotní egyptští obchodníci se objevili i v ekonomickém životě Ugaritu, kde se specializovali zejména na obchod s olejem, nemovitostmi a otroky. Vztah Egypta a Ugaritu se tak po zhruba sto letech vrátil k podobě, kterou měl již v Amarnském období a ze kterého jednoznačně profitovaly obě strany. Egyptané a Chetitové pak ještě v roce 1245 př. Kr. stvrdili své partnerství uzavřením sňatku mezi chetitskou princeznou, která po příchodu do Egypta přijala egyptské jméno Maathornefrure, a Ramessem II. O čtyři roky později pak putovala k egyptskému dvoru i druhá chetitská nevěsta. Jméno jednoho z poslů pověřených vyjednáváním prvního sňatku, Parichnawy, se objevuje i ve výše zmíněném dopise Ammištamru II. Ramessovi II. Dále je zajímavé i to, že v sezóně 2001–2002 byla hrobka právě tohoto hodnostáře nalezena francouzskou

expedici při jejich archeologickém výzkumu v Sakkáře.⁸ Můžeme tedy doufat, že tato památka nám poskytne další možnosti pro naše pochopení dějin tohoto bezesporu zajímavého období na sklonku 13. století př. Kr.

Poznámky:

1 Na stéle z Memfidy (Urk. IV 1303, 9–12) a Karnaku (Urk. IV 1312, 7–16) zapsáno hieroglyfy jako .

2 Moran, W. L., *The Amarna Letters*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London 1992.

3 Knudtzon, J. A., *Die El-Amarna-Tafeln mit Einleitung und Erläuterungen*. Erster Teil, Die Texte. Otto Zeller Verlagsbuchhandlung, Aalen 1964.

4 EA 1:26–41.

5 EA 151:49–63.

6 Kamenné a alabastrové nádoby s kartušemi Ramesse II. (RS 11.261; 11.848; 11.869; 1–11.[115]; 15.201; 34.030), velké množství alabastrových nádob bylo objeveno v tzv. „Domě alabastrových nádob“ východně od královského paláce.

7 Kořínková, J., „A Note on the Date of RS 20.182 A (+) B: A Supplement“, v: *Archiv Orientální*, 69/2 (2001), 163–168.

8 Osobní sdělení prof. Itamara Singera.

Obr. 2 Bitva u Kadeše, reliéf z Ramessea.